

خاک نه نفت

عدالت محیط‌زیستی در زمانه بحران اقلیمی

واندانا شیوا

ترجمه سید فاطمه آقامیر

۱۳۹۹

۷۴۴

مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی

خاک نه نفت: عدالت محیط‌زیستی در زمانه بحران اقلیمی / واندانا شیوا
ترجمه سیده فاطمه آقامیر

Vandana Shiva, *Soil Not Oil: Environmental Justice in an Age of Climate Crisis*,
North Atlantic Books, 2015.

ویراستار: راضیه شامخ‌نیا
حروف‌نگار و صفحه‌آرا: سمیرا دهقان
طراح جلد: امیرشاهرخ فیروسی
ناظر چاپ: صفر ممیزاد
چاپ اول: ۱۳۹۹
شمارگان: ۵۰۰
قیمت: ۳۰۰.۰۰۰ ریال

کتاب حقوق برای دانشگاه شهید بهشتی محفوظ است.

سرشناسه:	Shiva, Vandana
عنوان و نام پدیدآور:	خاک نه نفت: عدالت محیط‌زیستی در زمانه بحران اقلیمی / واندانا شیوا؛ ترجمه سیده فاطمه آقامیر؛ ویراستار راضیه شامخ‌نیا.
مشخصات نشر:	تهران: دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری:	دوازده، ۱۹۰ ص.
فروست:	مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۷۴۴
شابک:	۹۷۸ ۹۶۴ ۴۵۷ ۴۵۸ ۰
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
یادداشت:	عنوان اصلی: Soil not oil: environmental justice in an age of climate crisis 2015.
عنوان دیگر:	عدالت محیط‌زیستی در زمانه بحران اقلیمی.
موضوع:	تنوع زیستی (کشاورزی) -- حفاظت؛ Agrobiodiversity conservation
موضوع:	تنوع زیستی -- عوامل اقلیمی؛ Biodiversity -- Climatic factors
موضوع:	سوخت‌های فسیلی -- جنبه‌های زیست‌محیطی؛ Fossil fuels -- Environmental aspects
شناسه افزوده:	آقامیر، سیده فاطمه، ۱۳۶۰- مترجم
شناسه افزوده:	دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات
شناسه افزوده:	Shahid Beheshti University. Printing & Publishing Center
رده‌بندی کنگره:	SF۹۴/۵
رده‌بندی دیویی:	۳۳۳/۹۵۱۶
شماره کتابشناسی ملی:	۶۰۵۰۲۳۵

کد ناشر ۱۰۰۱۷۳۴

www.pub.sbu.ac.ir
unipress@mail.sbu.ac.ir

فهرست مطالب

پیش‌گفتار مترجم	نه
مقدمه: چرا سه‌گانه، فرصت سه‌گانه	۱
فصل ۱. استعاره سیاسی تغییر اقلیم	۱۱
استعمارطلبی بوم‌شناختی: در برابر مردم‌سالاری کره زمین	۱۱
تغییر اقلیم را داد است	۱۱
تغییر اقلیم به چه می‌ماند	۱۲
استعمارطلبی بوم‌شناختی و راه‌حل‌های نادرست و ناعادلانه برای تغییر اقلیم	۱۶
تجارت کربن: خصوصی‌سازی CO ₂ ، ایجاد سوپرمارکتی از آلاینده‌ها	۲۰
انرژی هسته‌ای: نه پاک و نه پایدار	۳۰
توافق هسته‌ای ایالات متحد-هند: زمستان هسته‌ای جایگزین گرمایش جهانی نیست	۳۳
مهندسی سیاره: راه‌حل‌های مکانیستیک بران مشکلات ناشی از عصر مکانیکی	۳۶
خصوصی‌سازی به‌مثابه برون‌سپاری آلودگی و ابعاد سیاسی تغییر اقلیم	۳۹
جهانی‌شدن، برابری و تغییر اقلیم	۴۱
تغییر اقلیم از زمین شروع می‌شود: ردپای بوم‌شناختی جهانی در خاک هند	۴۴
تهدید امنیت غذایی	۴۵
مردم‌سالاری زمین: اقلیم، انرژی و عدالت منابع در سیاره‌ای کوچک و شکننده	۵۰
فصل ۲. گاو مقدس یا خودروی مقدس؟	۵۷
خودروها انسان‌ها را می‌بلعند	۵۸
انفجار جمعیت خودروها: طرحی با فاجعه بوم‌شناختی	۶۰
اقبال برای حمل‌ونقل عمومی وجود دارد؟	۶۱
بدون خودرو، بدون بحران	۶۳
نانوشیدایی	۶۴

۶۶	هزینه زیاد خودروهای «ارزان»
۶۷	بزرگراه‌های خودکامگی: از یادبردن گاندی، پیروی از هیتلر
۷۳	زیرساخت برای کدام ساختار؟
۷۵	پیوندهای بزرگراهی: ریشه‌کنی انسان‌ها
۷۷	سرقت بزرگراهی: قوانین شرکت‌ها، فساد و جنایت
۸۰	ارابه‌های مرگ: روند حوادث جاده‌ای
۸۲	آلودگی خودروها سرطان‌زا است
۸۳	آلاینده‌گی وسایل نقلیه موجب آسم می‌شود
۸۴	آلودگی سرب در سراسر بزرگراه‌های ملی
۸۵	حیات: است انرژی زنده به‌مثابه جایگزین خودروها

۹۱	فصل ۳. غذا برای خود، ما یا انسان‌ها
۹۱	سوخت‌های زیستی: راه‌حلی درست برای تغییر اقلیم و تهدیدی برای امنیت غذایی
۹۱	سوخت‌های زیستی بر مَش ختی، تنوع و نامتمرکز در برابر سوخت‌های زیستی صنعتی
۹۳	سوخت‌های زیستی صنعتی: سبز، سبزی «یا سبز» تجاری
۹۴	سوخت‌های زیستی: یک تهدید گلخانه‌ای
۱۰۱	سوخت‌های زیستی به‌مثابه تهدیدی برای امنیت غذایی
۱۰۵	کمبود آب ناشی از سوخت‌های زیستی
۱۰۶	چگونه مردمان فقیر هند تحت‌تأثیر قرار می‌گیرند
۱۰۷	جatroفا و زمین‌ربایی
۱۰۸	برنامه دیزل زیستی هند
۱۰۹	سرقت زیستی جatroفا
۱۱۰	جatroفا برای نیازهای محلی انرژی؛ انتظار نادرست
۱۱۲	به‌سوی گزینه‌های پایدار، متنوع و نامتمرکز انرژی زیستی برای هند

۱۱۵	فصل ۴. خاک برتر از نفت
۱۱۵	تأمین غذا در زمانه بحران اقلیمی
۱۱۶	نفت‌خواری
۱۲۷	گذار از اولویت امنیت غذایی به اولویت صادرات
۱۲۹	شکست سیاست‌های «اولویت صادرات غذا»

- ۱۳۱..... خاک برتر از نفت: گذار به سامانه‌های غذایی متنوع و ارگانیک محلی
- ۱۳۳..... خاک زنده
- ۱۳۹..... تنوع زیستی: سرمایه طبیعی، بیمه بوم‌شناختی
- ۱۴۲..... بذره‌های آزادی، بذره‌های زندگی
- ۱۴۸..... بازسازی جوامع غذایی محلی
- ۱۵۶..... تغییر اقلیم و دو اقتصاد کربن: تنوع زیستی در برابر سوخت‌های فسیلی
- ۱۶۱..... جمع‌بندی: رهاسازی شاکتی: قدرت ما در ایجاد تغییر
- ۱۶۳..... سامانه‌های زنده، انرژی‌های زنده
- ۱۶۴..... شاکت: انرژی آفرینشگر جهانی خودسامان‌دهنده
- ۱۶۵..... احیای نهوه‌ها برای اقتصادهای زنده
- ۱۶۸..... قانون انتروپی و اصل پیدایش
- ۱۷۵..... پی‌نوشت
- ۱۸۹..... نمایه

پیش‌گفتار مترجم

خاک پیوند زندگی است، منبع و مقصد و شفابخش و رستاخیز همه است که بیماری به سلامتی، کهولت به جوانی و مرگ به زندگی می‌رود. بدون حفاظت خاک، جوامع و تمدن‌ها وجود نخواهند داشت.

وندل بری

در عصر حاضر با هم‌دلی تغییر اقلیم، اوج بهای نفت و بحران امنیت غذایی ناشی از هم‌افزایی آثار صنعتی شدن و جهانی‌شدن کشاورزی روبه‌رو هستیم. کسب‌وکارها و صنایع مبتنی بر سوخت‌های فسیلی هر نوع ارتباط میان تغییر اقلیم و اقتصاد را با هدف بیشینه‌سازی سود بنا کردند. شه‌هد علمی و تجارب فردی این حقیقت را آشکار ساخته که «راه‌حل‌های» دروغین بحران را تشدید کرده‌اند. این راه‌حل‌ها که با هدف حفظ سامانه‌های مصرف‌گرایی کنونی در جوامع ثروتمند صنعتی ارائه شده‌اند، شامل گزینه‌هایی همچون انرژی‌های ناپایدار و ناعادلانه طلب انرژی هسته‌ای و سوخت‌های زیستی صنعتی، تجارت کربن و ماجراجویی‌های بی‌پایه انرژی، نظیر بازتابش‌گرها در آسمان و سازه‌های فلزی در اقیانوس‌ها می‌شوند. تمام این راه‌حل‌ها فرایندهای بوم‌شناختی را مختل کرده و موجب تشدید فشار بر فقرا و کره زمین می‌شود. گذار به سوخت‌های زیستی صنعتی نمونه‌ای روشن از چنین راه‌حل‌های دروغین است. افزایش تولید سوخت‌های زیستی با اشغال زمین‌های کشاورزی و دریغ غذا از مردم برای تأمین نیاز پایان‌ناپذیر زیرساخت‌های انرژی‌خواه و مصرف بخش‌های مختلف موجب تشدید بحران غذا شده است.

اقتصاد بازار به اشکال مختلف مانند ترویج فرهنگ مصرف‌گرایی بر پایه بهره‌برداری بیش از حد و مصرف مفرط انرژی، تاراج فقرا، از بین بردن دیگر سبک‌های زندگی و محروم کردن نسل‌های آینده از منابع و انرژی موجب بروز کمبودها می‌شود. بینش

اقتصاد بازار بر پایه توهّم رشد بی‌پایان است. رشد پایان‌ناپذیر نیازمند بهره‌برداری بی‌پایان از منابع و تولید بی‌حدومرز ضایعات است.

از منظر کره زمین و مردم فقیر، باید گذاری از مصرف مفرط انرژی به بهره‌وری و کارایی انرژی، از انرژی مبتنی بر سرمایه سنگین به انرژی کم‌هزینه و از انرژی مبتنی بر ماشین و اشتغال ماشینی به انرژی کارآفرین صورت گیرد. به سخن دیگر، باید گذار انرژی به شکلی رخ دهد که اشتغال مردمان فقیر افزایش و مصرف سوخت‌های فسیلی کاهش یابد؛ مردم را به اقتصاد معیشتی بازگرداند و با افزایش امنیت زندگی و تأمین معاش فقرا و نیز اختصاص منابع بیشتر به آنها سبب کاهش انتشار دی‌اکسیدکربن به کره زمین شود.

در حال حاضر خلاقانه‌ترین و ضروری‌ترین راهکار، اقتصاد زنده و سبز بر مبنای رویکرد بومی است که معنای کاهش رد پای بوم‌شناختی در کره زمین و افزایش رفاه ماست. اقتصادهای سبز مبنای آن بر خاک بر محور طبیعت و مردم بنا می‌شوند. نیروی محرک این اقتصاد حفظ حیات امروز و فردا است. نقدینگی این اقتصادها نه پول که خود حیات است. تلاش و دانش انسانی مبتنی بر مرآت از خاک، از بیابان‌زایی که عامل اصلی فروپاشی بسیاری از تمدن‌ها در سراسر تاریخ است، برگشتی و روند آن را معکوس کرده است. اساس تولید پایدار غذا و امنیت غذایی احیای توان تولیدی خاک است.

هیچ تبدیلی برای خاک حاصلخیز در جهت تأمین حیات انسان‌ها و حیات آنها در کره زمین وجود ندارد و در این کتاب نشان داده شده است. ما با خاک زنده گزینه‌های پایدار برای رویارویی با بحران‌های سه‌گانه اقلیم، انرژی و غذا را فراهم می‌کنند؛ گذار از نفت به خاک دارای مراحل اقتصادی، سیاسی و فرهنگی است. بحث‌هایی مربوط به تغییر اقلیم صرفاً به دو موضوع «رشد» و «توسعه صنعتی» توجه داشته‌اند. این مکانیستیک بر این باور است که برای ریشه‌کنی فقر باید «رشد» داشته باشیم و فقرا برای دستیابی به استانداردهای زندگی ثروتمندان شمال باید به «توسعه صنعتی» دست یابند. باین حال براساس مثال‌های این کتاب هم مردم و هم طبیعت بینوا تر از آن شده‌اند که زمینه‌ساز رشد اقتصادی شوند.

در فصل آخر کتاب بیان شده است که گذار به عصر پسا سوخت‌های فسیلی نیازمند

توجه به انرژی‌های زنده است؛ این انرژی در آفرینش مردم‌سالاری‌های زنده و اقتصادهای زنده متبلور می‌شود. انرژی دربردارنده معانی و شکل‌های دیگری نیز هست. از نیروی زاینده کیهانی تا خورشید که به زندگی معنا می‌بخشد، تا آب که بر ما در قالب عاشقانه باران یا صورت خشمگینانه سیل و سونامی فرو می‌آید، تا هوا و باد که ابرها را جابه‌جا می‌کنند و اقلیم را شکل می‌دهد، همگی انرژی محسوب می‌شوند. انرژی فقط نفت و گاز نیست. انرژی عنصر همه‌جانبه زندگی است. انرژی آفرینشگر جهانی خودسامان‌هنده و احیای مفهوم کار برای اقتصادهای زنده و کرامت انسانی است.

مترجم که عیده است تا کتاب حاضر برای پژوهشگران، سیاست‌گذاران بخش کشاورزی و کشاورزان علاقه‌مند مفید باشد و برای چالش‌های کنونی کشاورزی کشور راهگشا، بر بنده واجب است از پژوهشکده علوم محیطی دانشگاه شهید بهشتی و مرکز چاپ و انتشارات این دانشگاه برای انتشار این کتاب تشکر کنم. همچنین لازم است مراتب سپاسگزاری خود را از استادان محترم، به‌ویژه آقایان دکتر بهنام کامکار، دکتر عبدالمجید مهدوی دامغانی و دکتر محسن رستمی اعلام دارم و بدیهی است که ارتقای سطح علمی و نگارش و کیفیت کتاب در آینده‌ای بعدی مرهون نظرها و پیشنهادهای خوانندگان ارجمند و مایه سپاس اینجانب خواهد بود.

ناطه آقامیر

عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی

تابستان ۱۳۹۰